

bResearch Paper

Identifying Factors Related to Social Resilience in Case of Covid-19 Outbreak: A Case Study on Hamedan Citizen

Safllollah Safaei^{*1}, Nasrin Moradi Shahbaz²

¹ Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Payame Noor University, Hamedan, Iran. safaei.s@pnu.ac.ir

² M.A. in Sociology, University of Yasouj, Iran. Moradinasrin11@gmail.com.

 10.22080/ssi.2022.23388.1996

Received:

April 12, 2022

Accepted:

August 27, 2022

Available online:

September 18, 2022

Keywords:

Social resilience, social capital, Learning organization, Hamedan.

Abstract

Objective: The objective of this article is to identify the factors related to social resilience in the conditions of the outbreak of Covid-19 and determine the direct and indirect effects of the mentioned factors on the level of social resilience among the citizens of Hamaden. The dependent variable in this study is the level of social resilience and the independent variables are factors such as awareness, attitude, social capital, access to resources, etc. **Research Method:** The research method is causal-correlational, and the data collection method is field research (survey research). The participants were selected through a multi-stage cluster random sampling and the data was collected using a researcher-made questionnaire with reliability and validity. The statistical population included all citizens over 18 years old in Hamedan City, among whom 382 individuals were selected as the statistical sample using Cochran's formula. **Findings:** The results of Pearson's correlation test showed that the variables of awareness, attitude, social capital, job security, social and economic base and people's age had a positive and significant relationship with social resilience. However, resilience did not show a significant difference between men and women. The results of multivariable regression showed that about 28% of the change in the variance of the social resilience variable in Hamedan City was caused by the changes in the independent variables. **Conclusion:** The results showed that the resilience of the citizens of Hamedan was at a low level. In addition, the variable of social capital was found to be the most important effective variable in the level of social resilience in the results of path analysis.

***Corresponding Author:** Safllollah Safaei

Address: Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Payame Noor University

Email: safaei.s@pnu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction:

On December 31st, 2019, an unknown severe respiratory disease was reported in the world causing the death of millions of people. Iran, like other countries in the world, was under the influence of this pandemic and hundreds of people died as a result of it. They suffered irreparability. In this turbulent situation, it is necessary for the people of the society to have the necessary and sufficient capacity to accept these natural and unnatural dangers and cope with them; otherwise, they will suffer irreparable damage in their individual and social life. Scientifically, this adaptability to difficult and risky conditions is called resilience. However, if this resilience measures the capacity of a group, community, family, i.e., how people change or transform, or adapt to the conditions emerged, it is called social resilience. Since each society has a unique structure, it reacts differently to the conditions, risks and accidents (Maguri, 2007). Due to the pandemic situation of this virus, which has affected almost all important economic, political, and social aspects of Hamedan, like other parts of Iran and the world, and because of the state of emergency which may continue for a long time, the importance of the issue of resilience and its study in these conditions is doubled because of the social and health risks of this disease are unpredictable. Hence, according to the previous studies, the purpose of this study is to investigate the cases that allow the citizens of Hamedan to positively deal with the prolongation of the emergency situation and take measures or tolerate it.

The research questions are as follows:

1. To what extent is the social status of the people affected?

2. What factors are related to the social resilience of the people in the city of Hamedan in the Covid-19 pandemic situation?

3. Which factors have the most/least impact on social resilience?

Methods:

This applied research is a descriptive research of the causal-correlation type. The statistical population of the present study consists of all the citizens over 18 years in Hamedan. Using Cochran's formula, 382 people were selected as the sample among the study population selected through multi-stage cluster sampling in Hamden. The data collection tool in this study was a researcher-made "questionnaire" with reliability and validity. In this study, social resilience was considered as a dependent variable and the variables of knowledge, attitude, social capital, available resources, job security, social and economic status, age, gender were considered as independent variables of the research. After collecting the data, the research hypotheses were analyzed and tested using SPSS22 Software. In this regard, the statistical tests corresponding to the variables, Pearson correlation, independent t-test, multivariate regression and path analysis technique were used to investigate the direct and indirect relationship between the factors and social resilience.

Results:

The descriptive findings of the study showed that 2.4% of the respondents were in a high position in terms of social resilience, 36.6% of the respondents were in a moderate position and 59.2% were in a low position. Also, the results of the test show a correlation between the

independent variables (knowledge, attitude, social capital, job security, social and economic status) with the degree of social resilience. However, the age of respondents and available resources did not show a significant relationship with social resilience. (Table 6). Also, the results of the t-test showed that there is no significant difference between the social resilience between men and women in Hamedan. Also, the results of the regression model showed that about 28% of the change in social resilience variable is due to changes in the independent variables; according to beta coefficient, attitude has the greatest impact on the social resilience. The results of the path analysis also showed that the social capital (0.327), social and economic status (0.289), age (0.236), attitude (0.222), awareness (0.156), access to resources (0.154) and job security (0.099) had the greatest impact on the social resilience of the citizens of Hamedan, respectively.

Conclusion:

The results of the present study showed that the degree of social resilience of citizens in the corona outbreaks is related to various factors, some of which show a weak relationship and some a strong relationship. According to the research findings, "attitude" has the most direct impact and "social capital" has the most indirect impact on the social resilience. This means that the more positive a person's attitude towards social resilience, the higher the level of social resilience. According to Giddens and Fischbein's constructivist theory, the ability of

individuals to perceive a situation in a critical situation depends on the type of attitude and awareness of the individual; therefore, the more aware the individual is, the more adaptable and flexible he or she will be. In the case of social capital, it can be said that as the social capital increases among the individuals, it leads to consensus, cooperation, the use of meritocracy, increasing resilience, and maintaining calm and self-confidence in critical situations in the face of social and natural crises. In this case, a better performance is expected. Therefore, it is suggested to pay more attention to social components in critical situations, because the results showed that the importance of social components (such as attitude and social capital) of economic components (such as job security and available resources) in critical situations is significant.

Funding: This article is an excerpt from a research project in Payame Noor University of Hamedan and has been financially supported.

Contribution of authors: The authors had an equal share in the analysis and writing of the article. The final version was prepared by Safiullah Safaei.

Conflict of interest: Authors do not have a conflict of interest.

Acknowledgments: The authors consider it necessary to appreciate all the questioners and respondents who participated in the data collection despite the corona epidemic situation.

علمی پژوهشی

شناسایی عوامل مرتبط بر تاب‌آوری اجتماعی در شرایط شیوع بیماری کووید-۱۹ (مورد مطالعه: شهروندان بالای ۱۸ سال شهر همدان)

صفی‌الله صفایی^{*۱}، نسرين مرادی شهباز^۲

^۱ استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه پیام نور همدان، ایران، safaei.s@pnu.ac.ir
^۲ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه یاسوج، ایران، Moradinasin1@gmail.com

doi 10.22080/ssi.2022.23388.1996

چکیده

هدف: شناسایی عوامل مرتبط با تاب‌آوری اجتماعی در شرایط شیوع کووید-۱۹ و تعیین اثرات مستقیم و غیر مستقیم عوامل مذکور در میزان تاب‌آوری اجتماعی در میان شهروندان همدان می‌باشد. متغیر وابسته در این بررسی میزان تاب‌آوری اجتماعی و متغیرهای مستقل، عواملی چون، آگاهی، نگرش، سرمایه‌ی اجتماعی، دسترسی به منابع و... است. روش مطالعه: روش پژوهش علی-همبستگی می‌باشد و روش گردآوری داده‌ها زمینه‌یابی (پژوهش پیمایشی) بوده است. روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای و جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌ی محقق‌ساخته با سنجش پایایی و روایی انجام گرفته است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه‌ی شهروندان بالای ۱۸ سال شهر همدان می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۲ نفر به‌عنوان نمونه‌ی آماری انتخاب شدند. یافته‌ها: نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد، متغیرهای آگاهی، نگرش، سرمایه‌ی اجتماعی، امنیت شغلی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی و سن افراد رابطه‌ی مثبت و معناداری با تاب‌آوری اجتماعی دارند. اما تاب‌آوری در میان زنان و مردان تفاوت معناداری را نشان نداد؛ نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد، حدود ۲۸٪ تغییر در واریانس متغیر تاب‌آوری اجتماعی در شهر همدان، ناشی از تغییرات در متغیرهای مستقل است. نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد، تاب‌آوری شهروندان همدان در سطح پایینی قرار دارد. ضمن اینکه، متغیر سرمایه‌ی اجتماعی مهم‌ترین متغیر مؤثر در میزان تاب‌آوری اجتماعی در نتایج تحلیل مسیر به دست آمد.

تاریخ دریافت:

۲۳ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۵ شهریور ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۲۷ شهریور ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

تاب‌آوری اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی، سازماندهی یادگیری، همدان.

* نویسنده مسئول: صفی‌الله صفایی

آدرس: ستادیار جامعه‌شناسی دانشگاه پیام نور واحد همدان، ایمیل: safaei.s@pnu.ac.ir

گروه علوم اجتماعی، همدان، ایران

۱ مقدمه و بیان مسأله

جوامع کنونی با آن روبه‌روست. در این اوضاع آشفته لازم است که افراد جامعه ظرفیت و توان لازم و کافی را برای پذیرش این مخاطرات طبیعی و غیرطبیعی و کنار آمدن با آن داشته باشد؛ وگرنه دچار آسیب‌های جبران‌ناپذیری در زندگی فردی و اجتماعی می‌شوند (کمانداری و همکاران، ۲۰۱۹). به لحاظ علمی، به این سازگاری و انعطاف‌پذیری با شرایط سخت و مخاطره‌آمیز تاب‌آوری گفته می‌شود، حال اگر این تاب‌آوری ظرفیت یک گروه، جامعه، خانواده را بسنجد، به این معنی که چگونه افراد با تغییرات یا دگرگونی‌ها منطبق می‌شوند و رفتار سازگارانه‌ی خود را حفظ می‌کنند، به آن تاب‌آوری اجتماعی گفته می‌شود. اما به این سادگی هم که تعریف می‌شود نیست، مفهوم تاب‌آوری اجتماعی به‌علت ماهیت آن دارای پیچیدگی‌های خاصی است، مجموعه‌ایی از مباحث نظری آن را یک فرایند و مجموعه‌ایی دیگر نتیجه یا پیامد می‌دانند (ساندین و همکاران، ۲۰۱۵)، ضمن اینکه، هر جامعه‌ایی دارای ساختار منحصر به فرد است و نسبت به شرایط و مخاطرات و سوانح واکنش متفاوتی دارد (ماگیوری، ۴، ۲۰۰۷: ۱۷). فریدبرگ^۵ (۲۰۱۷) تاب‌آوری را یک ظرفیت یا کیفیت بهینه یک استراتژی قابل اندازه‌گیری تعریف می‌کند، درحالی‌که از نظر کک و اولسون^۶ (۲۰۱۳) استراتژی مقابله و ظرفیت‌های سازگار بخشی از تاب‌آوری اجتماعی است. در همین حال، تورن و اولسون^۷ (۲۰۱۷) ماهیت هنجاری تاب‌آوری را مسأله‌ی مهمی می‌داند که فراتر از رویکردهای توصیفی است که در سیستم‌های اجتماعی اعمال می‌شود. در مطالعات برای ارزیابی اجتماعی تاب‌آوری نیز، به‌طورکلی مجموعه‌ایی از شاخص‌ها از طرف محققین ارائه شده است. در دهه‌های اخیر، در سطح جهانی، تغییرات چشمگیری در نگرش به مخاطرات شکل گرفته؛ به‌طوری‌که دیدگاه غالب از تمرکز صفر بر کاهش آسیب‌پذیری به افزایش

در ۳۱ دسامبر سال ۲۰۱۹، یک بیماری شدید تنفسی ناشناخته در کشور چین گزارش شد که این بیماری در مدت کوتاهی در سراسر جهان گسترش یافت و موجب مرگ میلیون‌ها انسان شد. گستردگی این بیماری به نحوی بود که در چند دهه‌ی اخیر مشابه آن دیده نشده بود. کشور ایران نیز همانند سایر کشورهای جهان با این پاندمی پیش رفت و صدها نفر بر اثر این بیماری جان باختند و بسیاری از مشاغل زیان‌های جبران‌ناپذیری را متحمل شدند. بروز انفجاری بیماری کرونا در میان انواع حوادثی که در نیم‌قرن اخیر اتفاق افتاده بود بی‌سابقه بود (نصیرزاده و همکاران، ۱۳۹۹). به این ترتیب، ویروس کرونا نه‌تنها یک تهدید جانی برای جوامع محسوب گردید؛ بلکه تبدیل به یک بحران عظیم در حوزه‌ی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شده است و نظم جهانی را به هم زد (مک کنزی، ۲۰۲۰). آنچه مسلم است، همواره انسان‌ها، با مخاطرات و تنش‌های بسیاری در سطح جهان مواجه می‌شوند و هر روز بر شدت این تنش‌ها افزوده می‌شود. اهمیت این مسأله زمانی بیشتر می‌شود که ما نتوانیم به‌سادگی نسبت به وقوع تغییرات، عکس‌العمل نشان دهیم و با شرایط پیش رو سازگار شویم. سازگاری یک عنصر کلیدی در بهبود وضعیت بحرانی است و امری ضروری به شمار می‌رود؛ چراکه عدم سازگاری با شرایط پیش‌آمده باعث افزایش خطر در حوزه‌ی سلامت، روابط اجتماعی، اقتصادی و همچنین عدم موفقیت و کامیابی آن جامعه می‌گردد (پلات، ۲، ۲۰۱۳). بیماری کووید ۱۹ این واقعیت را نشان داد که با وجود پیشرفت علم و تکنولوژی در جامعه ممکن است شرایطی پیش بیاید که بشر قادر به کنترل آن نباشد و زندگی فردی و اجتماعی دچار آشفتگی و سردرگمی شود، مانند شرایطی که

5. Frydenberg

6. Keck and Sakdapolrak

7. Thorén and Olsson

1. McKinsey company

2. Platt

3. Sandín-Esteban and Sánchez-Martí

4. Maguire

۲ پیشینه‌ی پژوهش

۲/۱ پیشینه‌ی پژوهش داخلی

سام آرام و منصوره (۱۳۹۶) به بررسی مدل‌های مفهومی تاب‌آوری اجتماعی و شاخص‌های معرفی شده جهت سنجش و اندازه‌گیری این مفهوم پرداخته است. طبق مدل‌های ارائه‌شده و استخراج شاخص‌های مشترک میان این مدل‌ها در این مقاله، توانایی مواجهه با تغییرات و خطرات، سازگاری، آموزش و یادگیری و سازماندهی نمونه‌ای از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین شاخص‌های اندازه‌گیری تاب‌آوری اجتماعی محسوب می‌شوند. طهماسبی مقدم و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «تبیین عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی در برابر مخاطرات بیولوژیکال با تأکید بر کووید-۱۹» با تحلیل شاخصه‌های مفهومی چند عامل تبیین‌کننده‌ی آگاهی و سلامت، نگرش، مهارت، سرمایه‌ی اجتماعی و عدالت مورد شناسایی قرار دادند و تحلیل ساختار ارتباطی عوامل نشان داد که عوامل شناسایی‌شده دارای ارتباط ساختاری معناداری برای تأثیر در تاب‌آوری اجتماعی در برابر کرونا در شهر زنجان می‌باشد. دلیری و اسعدی (۱۴۰۰) در تحقیق خود به ارزیابی اثر عوامل شناسایی شده بر ابتلا به کرونا به روش رگرسیون گام‌به‌گام نشان دادند، به‌ترتیب متغیرهای مخارج دولت، آب‌وهوای ناسالم و سرمایه‌ی اجتماعی و سرمایه‌ی انسانی نقش توضیح‌دهندگی دارند. جادران و یزدانی (۱۳۹۹) به شناسایی مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی کلان برای مقابله با پیامدهای ویروس کرونا پرداختند. در نهایت ۵ مقوله‌ی «کارآمدی نظام اجتماعی»، «همبستگی جهانی»، «کارآمدی سیستم بهداشت و درمان»، «کارآمدی سیستم اقتصادی»، «کارآمدی نظام سیاسی» به‌عنوان مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی کلان برای مقابله با پیامدهای ویروس کرونا شناسایی و معرفی گردیدند. عطارودی (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان تاب‌آوری اجتماعی به‌عنوان یک محافظت در برابر شیوع کووید-۱۹ به بیان تأثیر تاب‌آوری اجتماعی به‌عنوان اهرمی برای کاهش

تاب‌آوری در مقابل مخاطرات تغییر پیدا کرده است (بسطامی و همکاران، ۱۳۹۷). سطوح تاب‌آوری اجتماعی اغلب به تعدادی از عوامل پیچیده‌ی محلی و منطقه‌ای، مانند وضعیت اجتماعی-اقتصادی، میزان حمایت خارجی و ارائه‌ی کمک، تجربه‌ی گذشته‌ی بحران‌ها بستگی دارد.

در ابتدای شیوع بیماری یک ترس همگانی نسبت به ویروس ناشناخته در جامعه فراگیر شده بود که مردم بیشتر محدودیت‌ها را رعایت می‌کردند، اما با گذشت زمان و تکرار دوره‌های پیک بیماری نشان داد، همه‌ی مردم قادر به پاسخگویی مناسب در شرایط بحرانی نیستند و در اینجا است که تاب‌آوری اجتماعی اهمیت پیدا می‌کند؛ اینکه مردم تا چه حد می‌توانند به این محدودیت‌ها و تمهیدات پاسخ مناسبی دهند و چه عواملی بر تاب‌آوری آن‌ها مؤثر می‌باشد.

لذا، با عنایت به مطالب فوق و با توجه به وضعیت پاندمی بیماری که تقریباً تمام جنبه‌های مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی شهر همدان را مانند سایر نقاط ایران تحت تأثیر قرار داده و چندین بار وضعیت اضطراری و قرمز اعلام شده است و از آنجایی که زمان دقیقی برای پایان و درمان این بیماری مشخص نشده، اهمیت مسأله‌ی تاب‌آوری و مطالعه‌ی آن در این شرایط دو چندان می‌شود؛ چراکه مخاطراتی که در عدم رعایت تمهیدات اجتماعی و بهداشتی این بیماری وجود دارد قابل پیش‌بینی نیست. بر همین اساس، با توجه زمینه‌ی مطالعات گذشته، هدف این پژوهش مطالعه‌ی مواردی است که به شهروندان همدانی امکان مقابله‌ی مثبت با طولانی شدن وضعیت اضطراری و اعمال تمهیدات و یا تحمل آن را می‌دهد. به همین منظور، ابتدا سطح می‌خواهیم بدانیم وضعیت تاب‌آوری اجتماعی مردم تا چه حد است و چه عواملی بر میزان تاب‌آوری اجتماعی مردم در شهر همدان در وضعیت پاندمی کووید-۱۹ مؤثر است و تأثیر کدام عامل بر تاب‌آوری اجتماعی بیشتر و کدام عامل کمتر است؟

تاب‌آوری بیشتری داشتند که این متغیر با سطح رفاه آن‌ها مرتبط بود. بارتچر^۳ و همکاران (۲۰۲۱) به بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و گسترش کووید ۱۹ در چند کشور اروپایی پرداختند. نویسندگان در این مقاله تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی را بر پیامدهای سلامتی در طول همه‌گیری کرونا در تحلیل‌های مستقل برای اتریش، آلمان، بریتانیای کبیر، ایتالیا، هلند، سوئد و سوئیس بررسی کرده‌اند. با بهره‌برداری از تنوع جغرافیایی دقیق در کشورها، نشان دادند که افزایش یک انحراف استاندارد در سرمایه‌ی اجتماعی منجر به ۱۴ تا ۳۴ درصد کمتر موارد ابتلا به کووید-۱۹ در سرانه انباشته شده است. آراسچی و مانگی^۴ (۲۰۲۱) به بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی در مرگ‌ومیر ناشی از بیماری کووید-۱۹ پرداختند. در این پژوهش دریافتند که مرگ‌ومیر ناشی از کووید-۱۹ هم به صورت مثبت و هم منفی با سرمایه‌ی اجتماعی مرتبط است. دل‌بستگی اجتماعی و اعتماد اجتماعی با مرگ‌ومیر بیشتر ناشی از کووید-۱۹ و پیوند خانوادگی و امنیت با مرگ‌ومیر کمتر مرتبط بود. مرگ‌ومیر ناشی از کووید-۱۹ به طور مثبت با تراکم جمعیت، جمعیت پیر و تعامل بین چهار بعد عوامل مرتبط با سرمایه‌ی اجتماعی و جمعیت سالخورده مرتبط بود. علاوه بر این، تعداد تخت‌های بیمارستانی و سیاست قرنطینه زودهنگام با مرگ‌ومیر ناشی از کووید-۱۹ ارتباط منفی داشت. کوینتا و همکاران^۵ (۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان «آیا ناامنی شغلی، اضطراب و افسردگی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ بر عملکرد کارمندان هتل تأثیر می‌گذارد؟ نقش تعدیل‌کننده‌ی تاب‌آوری کارکنان» انجام دادند. نتایج حاکی از تأثیر معنادار ناامنی شغلی بر سطح اضطراب و افسردگی کارکنان است. هون و همکاران^۶ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به بررسی دانش و نگرش نسبت به کووید-۱۹ در میان کارکنان

خسارات ناشی از بلایای طبیعی مانند کووید ۱۹ اشاره کرده است. براوی (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی تاب‌آوری مراقبت‌های بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی در طول همه‌گیری جهانی کووید-۱۹» به نقش استفاده از فن‌آوری و اتوماسیون افزایش بهره‌وری در دوران کرونا تأکید شده است. نویسندگان معتقد است، کسب‌وکارها باید محصولات یا خدمات خود را با گزینه‌های مجازی گسترش دهند و کار از راه دور را با استفاده از پلت‌فرم‌های دیجیتال مدیریت کنند. علی‌زاده و شریفی (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در میان گروه‌های مختلف اجتماعی - جمعیتی در طول همه‌گیری کووید-۱۹» در تهران در بین گروه‌های مختلف اجتماعی و جمعیت‌شناسی انجام دادند. تفاوت معنی‌داری در وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در بین گروه‌های مختلف سنی به جز گروه سنی ۱۷ تا ۲۰ سال مشاهده نشد، همچنین، تأثیر تحصیلات، جنسیت، سن، و شغل مثبت ارزیابی شد.

۲٫۲ پیشینه‌ی پژوهش خارجی

پرادوز و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در اسپانیا، به بررسی عوامل تبیین‌کننده‌ی تاب‌آوری اجتماعی در برابر کووید-۱۹ پرداخته‌اند. این مقاله به تحلیل عواملی می‌پردازد که به تقویت انعطاف‌پذیری کمک می‌کند، که شامل اعتماد به رهبر سیاسی و برداشت یا رتبه‌بندی اقدامات اتخاذ شده است. نتایج نشان می‌دهد ارتباط سیاسی، هم از نظر رهبری و هم از نظر اقدامات سیاسی، در توسعه‌ی تاب‌آوری اجتماعی مؤثر است. مطالعه‌ی دیگری توسط کیم های و همکاران^۲ (۲۰۲۰) با عنوان «پیشانی و تاب‌آوری در روزهای کووید ۱۹» با محوریت مقایسه‌ی دو قوم در اسرائیل انجام شده است. نتایج مطالعه نشان داد، که درمورد همه‌گیری ویروس کرونا اسرائیلیان عرب

۴. Janaki Imbulana Arachchi, Shunsuke Managi

۵. T. Aguiar-Quintana, Thi Hong Hai Nguyen, José

M. Sanabria-Díaz

۶. Giao et al

۱. Juan Sebastián Fernández-Prados, Antonia Lozano-Díaz & Jesús Muyor-Rodríguez

۲. Shaul Kimhi et al

۳. Alina Kristin

Bartscher, Sebastian Seitz, Sebastian Sieglöcher, Michael aSlotwinski, Nils Wehrhöfer

تقریباً متفاوتی به موضوع داشتند. نکته‌ی جالب توجه در مقالات خارجی این بود که به دلیل شرایط اپیدمی بیماری، داده‌های تحقیقاتی به صورت آنلاین جمع‌آوری شده بود. در صورتی که در پژوهش حاضر داده‌ها با مراجعه‌ی حضوری جمع‌آوری شده که این خود از محدودیت‌های پژوهش نیز به شمار می‌رفت. به هر حال، می‌توان گفت، خلأ تحقیقاتی بسیاری در مورد تاب‌آوری اجتماعی دیده می‌شود، که انتظار می‌رود با توجه به اهمیت بعد اجتماعی تاب‌آوری و همچنین خسارت‌های ناشی از بیماری اپیدمی کووید ۱۹ پژوهش بیشتری انجام شود که راهگشای برنامه‌ریزان و مدیران بحران قرار گیرد. امید است نتایج پژوهش حاضر، دست‌آورد مطلوبی در این مسأله داشته باشد و حداقل بتواند برای محققان آتی چه به لحاظ نظری و چه به لحاظ عملی راهگشا باشد.

۳ مبانی نظری

گیدنز با طرح «نظریه‌ی ساختاریابی» مدلی پویا از رابطه‌ی کارگزار- سیستم (دوسویگی ساخت) ارائه می‌دهد (دلاکه و همکاران، ۱۳۹۶). در این نظریه با تأکید بر جوامع بشری بر سازماندهی‌های نهادها در راستای زمان و مکان تأکید دارد و به قواعد و منابع متوسل می‌شوند، قواعد فرایندهای تعمیم‌یافته‌ای هستند که کنشگران آن‌ها را در شرایط مختلف درک می‌کنند و به کار می‌برند، دومین جزء ساختار منابع هستند که می‌تواند هم منابع مادی مانند پول یا کالاها را شامل شود؛ هم منابع اقتداری را از قبیل سرمایه‌ی فرهنگی، قدرت سیاسی و ... (دانشور خرم، ۱۳۹۷؛ توسلی، ۱۳۷۳). از نظر وی، انسان‌ها ذاتاً موجودات انعطاف‌پذیری هستند و با شرایط سازگار می‌شوند. هنگامی که با بلایا یا سوانحی روبه‌رو می‌شوند، سازگار خواهند شد. چنین سازگاری و انعطاف‌پذیری بر مبنای توانایی افراد و درک از موقعیت استوار است و در این شرایط نوعی بینش

مراقبت‌های بهداشتی در بیمارستان ناحیه‌ی ۲، با یک مطالعه‌ی مقطعی در شهر هوشی مین چین پرداختند. نتایج نشان داد، اکثر کارکنان مراقبت‌های بهداشتی از آگاهی و نگرش مثبت نسبت به کووید-۱۹ برخوردار بودند. با این حال، سطح برخی از دانش و نگرش کمتر از سطح مورد انتظار برای سطح موقعیت آن‌ها نسبت به ویروس است. کستنکو و همکاران^۱ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان تقویت تاب‌آوری اجتماعی در طول همه‌گیری کووید-۱۹ نشان می‌دهند، در شرایط همه‌گیر، فضای اطلاعاتی اوکراین با اطلاعات کم‌کیفیت و متنوع شارژ می‌شود و از کنترل خارج می‌شود که این امر اثرات نامطلوبی بر تاب‌آوری اجتماعی دارد. یکی از مؤلفه‌های ضروری برای شکل‌گیری تاب‌آوری اجتماعی، توسعه و اتخاذ سیاست‌های ارتباطی برای تغییر رفتار انسان در بلندمدت در زمینه‌ی همه‌گیری کووید-۱۹ است. دولت همچنین باید یک مفهوم آگاهی از سلامت عمومی را در این بیماری همه‌گیر با برنامه‌های اجرایی مناسب در سطح ایالتی، منطقه‌ای و جامعه منطقه‌ای توسعه دهد.

در جمع‌بندی تحقیقات یادشده می‌توان گفت، در ایران تحقیقات معدودی تا زمان پژوهش حاضر در زمینه‌ی تاب‌آوری اجتماعی در مقابل بیماری کووید ۱۹ انجام شده است که به نظر جای مطالعه و بررسی عمیق در بین مطالعات خالی است. اما در مطالعات خارجی، مطالعات مشابه بیشتری در ارتباط با تاب‌آوری در طی شرایط کرونا انجام شده است، در برخی از آن‌ها نقش دولت بررسی شده است، برخی از آن‌ها به لحاظ اکولوژیکی و زیست‌محیطی بررسی کرده‌اند و برخی به لحاظ روان‌شناسی و برخی به بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی در مقابل بیماری کووید ۱۹ پرداخته است. به‌طور کلی، به دلیل چند بعدی بودن مفهوم تاب‌آوری اجتماعی، هر یک از مقالات رویکرد

1. Kostenko et all, Nina D Svitailo , Mykola S Nazarov , Viktoriya S Kurochkina , Yevhen V Smiianov

محدودیت‌ها و رعایت پروتکل‌ها و وضع قوانین توسط یک ارگان یا دولت (یک احساس مثبت) قصد و نیت فرد جهت مشارکت و افزایش تاب‌آوری اجتماعی (یک رفتار مثبت).

به نظر پاتنام سرمایه‌ی اجتماعی وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که می‌توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند (الواری، ۱۳۹۸). از نظر پاتنام اعتماد، همکاری را تسهیل می‌کند و همکاری نیز اعتماد را ایجاد می‌کند. به این ترتیب، هرچه سرمایه‌ی اجتماعی بیشتر استفاده شود، به جای استهلاک و کاهش، بیشتر خواهد شد. از نظر پاتنام، هرچه تعامل میان افراد بیشتر باشد، آن‌ها اطلاعات بیشتری درباره‌ی یکدیگر به دست آورده و انگیزه‌های بیشتری برای اعتماد پیدا می‌کنند (فیلد، ۱۳۸۱). وی سه مفهوم اساسی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد را سه پایه‌ی اصلی سرمایه‌ی اجتماعی می‌داند.

فردریک هرزبرگ^۲ در نظریه‌ی دو عاملی «انگیزشی-بهداشتی» امنیت شغلی را جزء عوامل بهداشتی می‌شمرد که نبود آن منجر به عدم رضایت شغلی می‌شود. او وجود حقوق مناسب و مزایای رفاهی را معیارهای امنیت شغلی می‌شمرد. عوامل بهداشتی^۳، صرفاً از نارضایتی جلوگیری می‌کنند و وضعیت را حفظ می‌کنند، اما انگیزه‌ی کافی را به مردم نمی‌دهند. این عمل‌ها ممکن است نتایج مثبتی را تولید نکنند، اما از نتایج منفی جلوگیری می‌کنند، ولی اگر این عوامل وجود هم نداشته باشد، منجر به نارضایتی شغلی خواهد شد (اعتباریان و کشت‌کار رجبی، ۱۳۹۸). در کنار عوامل بهداشتی عواملی در طبیعت ذاتی و مرتبط با شغل هستند و باعث افزایش راندمان می‌شوند که از آن به‌عنوان عوامل

برای تحلیل زیست اجتماعی زندگی اجتماعی در شرایط بحرانی به دست می‌آید. گیدنز، خردترین سطوح جامعه (مثلاً سازگاری، انعطاف‌پذیری، آگاهی) و سطوح کلان (تدابیر برنامه‌ریزی‌شده‌ی نهادها) را به هم مرتبط می‌داند و معتقد است نمی‌توان آن را به‌صورت جداگانه درک کرد؛ چراکه تأثیر آن‌ها بر هم غیر قابل چشم‌پوشی است (بهارلویی و نایه در، ۱۳۹۹). نکته‌ی کلیدی اینکه گیدنز برای کنش دو ویژگی عقلانیت و انگیزش را برمی‌شمارد. عقلانیت کنش به معنای درک مستمر زمینه‌های نظری و فکری کنشگران و بیان معیارهای کنش و انگیزش به معنای طیفی از تمایل کنشگر به انجام کنش تا شیوه‌ی عمل به کنش است. در تبیین تاب‌آوری از دیدگاه گیدنز می‌توان گفت، تاب‌آوری اجتماعی در دو بعد فردی و اجتماعی با نظریه‌ی گیدنز مطابق است، عناصر آگاهی، انگیزش، انعطاف‌پذیری، عقلانیت و... در سطح خرد و زیرساخت‌های اجتماعی، امکانات در دسترس، ارتباطات، دستورالعمل‌ها و نظارت بر آن در سطح کلان قابل بررسی است.

در دیدگاه فیش‌باین و آیزن^۱ در تئوری کنش معقول عوامل تعیین‌کننده‌ی ثبات نگرش-رفتار را مشخص می‌کند و با این فرض که ما بر طبق نیت آگاهانه‌ای که براساس محاسبات عقلانی‌مان درمورد نتایج بالقوه‌ی رفتار و چگونگی برخورد افراد دیگر داریم، رفتار می‌کنیم (کریمی، ۱۳۸۷). فیش‌باین و آیزن (۱۹۷۵)، انسان را یک موجود منطقی می‌دانند که معمولاً به شیوه‌ی منسجم و مؤثر عمل می‌کند و نامگذاری نظریه‌ی آن‌ها نیز به همین علت است. بنابراین، نگرش مثبت نسبت به تاب‌آوری اجتماعی ممکن است شامل موارد زیر باشد: انتظار این‌که مشارکت آن‌ها در رعایت پروتکل‌های بهداشتی، حفاظت جانی افراد را افزایش خواهد داد (یک باور مثبت) تمجید و تحسین شخص از اعمال

^۳. در برخی مقالات به آن عوامل ابقاء (Factors Hygiene) و یا حافظ وضع موجود (Factors Maintenance) نیز گفته می‌شود.

^۱. Fishbein & Ajzen
^۲. Fredrick Herzberg

از جمله سن، جنس و آموزش و یادگیری را بررسی کردند و معتقداند هریک از این عوامل می‌توانند موجب رشد تاب‌آوری باشند. دلاکه و همکاران در سال ۱۳۹۶ متغیر سن را متغیر مهمی در شاخص‌های تاب‌آوری برمی‌شمارند و در پژوهش ایشان سن و تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معکوس داشتند. کاتر، بورتون و امریچ^۲ (۲۰۱۰)، گال^۳ نیز در سال ۲۰۰۷ در پژوهش خود این رابطه را تأیید نمود. کلس ایرلس^۴ (۲۰۰۸) تأثیرات بالقوه جنسیت را در تاب‌آوری بررسی کرده است و یکی از عوامل پیش‌بینی‌کننده‌ی تاب‌آوری را سن و جنس افراد می‌داند. علی‌زاده و شریفی^۵ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در میان گروه‌های مختلف اجتماعی - جمعیتی در طول همه‌گیری کووید-۱۹» در تهران تأثیر سن و جنس را در تاب‌آوری اجتماعی بررسی نمودند و نشان دادند این دو متغیر سطوح متفاوتی از تاب‌آوری اجتماعی را دارند.

۴ چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش به صورت ترکیبی انتخاب شده است و سعی شده از نظریاتی استفاده گردد که بتواند سطوح و جنبه‌های گوناگون هریک از متغیرهای مستقل و متغیر وابسته را پوشش دهد. تاب‌آوری اجتماعی که متغیر وابسته‌ی پژوهش می‌باشد، شامل ظرفیت جامعه یا گروه‌های اجتماعی برای انطباق با تغییرات یا دگرگونی‌ها و حفظ رفتار سازگارانه است (کیوتر^۵، ۲۰۰۸) کمانداری و همکاران، (۲۰۱۹). پس از تعیین چارچوب مفهومی متغیر وابسته با اتکا به نتایج مجموعه تحقیقات پیشین و نظریه‌های مرتبط با تاب‌آوری اجتماعی مجموعه‌ای از متغیرها در ارتباط با این متغیر در نظر گرفته شد که در ادامه جهت سهولت در بررسی ارتباط فرضیات جدول ذیل ارائه شده است.

انگیزشی^۱ یاد می‌شود. این عوامل تأثیر مثبت بر روحیه، رضایت و بهره‌وری دارند. هرگونه افزایش در این عوامل سطح رضایت را بهبود می‌بخشد؛ بنابراین، می‌تواند برای ایجاد انگیزه‌ی کارکنان مورد استفاده قرار گیرد. براساس نظریه‌ی هرزبرگ، کارکنانی که رضایت خود را با هر دو عامل انگیزه و عوامل بهداشتی نشان می‌دهند، باید عملکرد برتر داشته باشند و کسانی که از هر دو عامل ناراضی هستند، باید عملکرد ضعیف داشته باشند (تن و واحید، ۲۰۱۱).

تأثیر نظام قشربندی جامعه بر الگوهای فکری و رفتاری مردم هم، موضوع مهمی است که از سال‌ها پیش از جنبه‌های مختلف، توجه جامعه‌شناسان کلاسیک و جامعه‌شناسان معاصر را به خود جلب نموده است. هریک از آن‌ها عواملی را در تعیین قشربندی جامعه مهم می‌دانند. وبر به بهره‌مندی‌های متفاوت از منزلت اجتماعی تأکید دارد (توسلی، ۱۳۸۵). مارکس، تحلیل کارکردی‌اش را در مورد روابط میان افکار و پایگاه اجتماعی هواداران این افکار قرار داد. او معتقد بود که افکار را باید به اوضاع زندگی و موقعیت تاریخی کسانی ارتباط داد که به این افکار معتقداند (کوزر، ۱۳۸۵). به نظر وبر، هر جامعه‌ای به گروه‌ها و قشرهایی تقسیم می‌شود که هر یک از آن‌ها سبک زندگی و جهان‌بینی ویژه‌اش را دارد (همان، ۳۱۴). نظریه‌های قشربندی بر این واقعیت دلالت دارد که میزان و نوع دستیابی به منابع ارزشمند و کمیاب به واسطه‌ی فرصت‌هایی که برای افراد ایجاد می‌کند و به واسطه‌ی درگیر ساختن اشخاص در مجموعه‌ای از مناسبات اجتماعی خاص جهت‌گیری‌های فکری و رفتاری آن‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد.

همچنین، در پژوهش‌های مختلف ارتباط بین سن و جنس تاب‌آوری نشان داده شده است. گیل اسپ و همکاران (۲۰۰۷)، ارتباط تاب‌آوری با عوامل مختلفی

3. Gall

4. S. clauss Ehlers

5. Cutter

۱. در برخی مقالات به آن عوامل برانگیزاننده (Motivators) نیز گفته شده است.

2. Cutter, Burton & Emrich

جدول ۱ تدوین خلاصه‌ی فرضیات و روند ارجاع به چارچوب نظری

شماره	نظریه ← گزاره ← فرضیه	نظریه و پژوهش‌های پیشین
فرضیه یک	هرچه نگرش فرد نسبت به پدیده‌ایی مثبت یا منفی باشد، عملکرد وی نسبت به آن پدیده متغیر است.	نظریه‌ی معقول فیش باین و آیزن
	گزاره: نگرش مثبت به تاب‌آوری اجتماعی در افزایش سطح تاب‌آوری اجتماعی مؤثر است.	
	فرضیه: بین نگرش فرد نسبت به تاب‌آوری اجتماعی با سطح تاب‌آوری وی در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.	
فرضیه دوم	افراد بر طبق نیت آگاهانه‌ای که براساس محاسبات عقلانی‌مان درمورد نتایج بالقوه‌ی رفتار و چگونگی برخورد افراد دیگر داریم، رفتار می‌کنند.	نظریه‌ی آگاهی‌گیدنز نظریه‌ی فیش باین و آیزن
	گزاره: آگاهی افراد نسبت به بیماری کووید ۱۹ در افزایش سطح تاب‌آوری اجتماعی آنان مؤثر است.	
	فرضیه: بین میزان آگاهی افراد به بیماری کووید ۱۹ و میزان تاب‌آوری اجتماعی آنان ارتباط مستقیم وجود دارد.	
فرضیه سوم	سرمایه‌ی اجتماعی ویژگی‌های سازمان اجتماعی از قبیل هنجارها، شبکه‌های روابط و اعتماد متقابل می‌داند که مشارکت و هماهنگی افراد برای دستیابی به منافع مشترک را تسهیل می‌کند.	پاتنام
	گزاره: میزان سرمایه‌ی اجتماعی افراد در تاب‌آوری اجتماعی آنان مؤثر است.	
	فرضیه: بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان تاب‌آوری اجتماعی شهروندان در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در شهر همدان ارتباط مستقیم وجود دارد.	
فرضیه چهارم	امنیت شغلی موافق چرخه‌ی تجاری عمل می‌کند؛ به این صورت که در رونق اقتصادی افزایش می‌یابد و در رکوردها کاهش خواهد داشت. تحقیقات و شواهد نشان می‌دهد، همه‌گیری کووید ۱۹ موجب رکود اقتصادی بسیاری از مشاغل شد، لذا، می‌توان گفت هرچه امنیت شغلی بیشتر باشد، تاب‌آوری اجتماعی بیشتر خواهد بود.	هرزبرگ (۱۹۵۹)
	گزاره: میزان امنیت شغلی بر میزان تاب‌آوری اجتماعی افراد مؤثر است.	
	فرضیه: بین امنیت شغلی و میزان تاب‌آوری اجتماعی شهروندان در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در شهر همدان رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.	
فرضیه پنجم	منابع ۲ از نظر گیدنز تسهیلاتی است که کنشگران برای انجام امور خود از آن بهره‌مند می‌شوند و درواقع منابع همان قدرتی است که کنشگران در اعمال خود مورد استفاده قرار می‌دهند، هرچه افراد منابع بیشتری در اختیار داشته باشند، عملکرد اجتماعی بهتری دارند.	گیدنز (۱۹۸۳)
	گزاره: میزان دسترسی به منابع بر میزان تاب‌آوری اجتماعی مؤثر است.	
	فرضیه: بین منابع در دسترس و میزان تاب‌آوری اجتماعی شهروندان در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در شهر همدان رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.	

1. Herzberg, Frederick

2. resource

3. Anthony Giddens

کارتر، بورتون و امریچ (۲۰۱۰)	درصد جمعیت غیرسالمند و میانگین سنی یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در تاب‌آوری اجتماعی است.	فرضیه ششم
	گزاره: سن افراد بر میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها مؤثر است.	
	فرضیه: بین سن افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی شهروندان در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در شهر همدان ارتباط مستقیم وجود دارد.	
کلس ایرلس (۲۰۰۸)	تجربه‌ی بحران‌های مختلف نشان داده است زنان در زمان بحران به مراتب از مردان آسیب پذیرتراند و مردان تاب‌آوری بهتری در بحران نشان داده‌اند.	فرضیه هفتم
	گزاره: جنسیت بر میزان تاب‌آوری اجتماعی افراد مؤثر است.	
	فرضیه: تاب‌آوری اجتماعی در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در بین شهروندان مرد و زن شهر همدان تفاوت وجود دارد.	
ماکس وبر (۱۹۲۰)	از نظر وبر مارکس، میزان و نوع دستیابی به منابع ارزشمند و کمیاب به واسطه‌ی فرصت‌هایی که برای افراد ایجاد می‌کند و به واسطه‌ی درگیر ساختن اشخاص در مجموعه‌ای از مناسبات اجتماعی خاص جهت‌گیری‌های فکری و رفتاری یعنی عملکرد آن‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد (همان).	فرضیه هشتم
	گزاره: سطح پایگاه اجتماعی و اقتصادی افراد در میزان تاب‌آوری اجتماعی افراد مؤثر است.	
	بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی شهروندان در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در شهر همدان ارتباط مستقیم وجود دارد.	
مجموعه نظریات گیدنز، وبر، فیش باین	تأثیر مجموعه متغیرهای مستقل پژوهش بر روی متغیر وابسته یعنی تاب‌آوری اجتماعی. طبق ادبیات نظری و تجربی پژوهش همواره مجموعه‌ای از عوامل بر تاب‌آوری اجتماعی مردم در بحران‌های اجتماعی تأثیرگذار است.	فرضیه نهم
	گزاره: مجموعه‌ای از متغیرها می‌توانند تغییرات تاب‌آوری اجتماعی را پیش‌بینی کنند.	
	فرضیه: متغیرهای مستقل پژوهش توانایی پیش‌بینی تغییرات تاب‌آوری اجتماعی را در شهر همدان دارند.	

بر نقش ساختارها در تاب‌آوری اجتماعی پرداخته شود. لذا، با توجه به این دوگانگی فرضیات فوق براساس مجموعه‌ای از نظریات طراحی و مورد آزمون قرار گرفت.

۴/۱ فرضیات پژوهش

۱. بین آگاهی افراد نسبت به بیماری کووید ۱۹ و میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.
۲. بین نگرش افراد به بیماری کووید ۱۹ و میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.
۳. بین میزان سرمایه‌ی اجتماعی افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.
۴. بین منابع در دسترس افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.

با تلفیق نظرات مطرح شده و تعیین عوامل مرتبط با سطح تاب‌آوری اجتماعی، می‌توان یک جمع‌بندی کلی براساس نظریه‌ی گیدنز ارائه داد. گیدنز در نظریه‌ی ساختاربندی، ساختار و کارگزار (عامل) را توأماً در تبیین عملکردهای اجتماعی دخیل می‌داند، بدون اینکه یکی را تبیین‌کننده‌ی دیگری بداند، درواقع از نظر وی عملکردهای اجتماعی مانند بخش‌هایی از طبیعت که خاصیت بازتولیدی دارند، حالتی بازاندیشانه دارند؛ به این معنی که آن‌ها به‌وسیله‌ی عامل‌های اجتماعی خلق نمی‌شوند؛ بلکه دائماً به‌وسیله‌ی آن‌ها، از طریق ابراز کردنشان تمدید می‌شوند. لذا در پژوهش حاضر نیز سعی شده عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی با تاب‌آوری اجتماعی سنجیده شود که هم بر نقش انسانی و هم

متغیرهای مستقل؛ آگاهی، نگرش، سرمایه‌ی اجتماعی، منابع در دسترس، امنیت شغلی و پایگاه اجتماعی و اقتصادی است که مجموعاً شامل ۴۳ گویه است و براساس طیف لیکرت طراحی شده است. تعاریف متغیرها و نحوه‌ی سنجش آن‌ها در ادامه‌ی مبحث ارائه شده است.

تاب‌آوری اجتماعی^۱: تاب‌آوری اجتماعی عبارت است از ظرفیت گروه‌های اجتماعی و جوامع در بازیابی از خسارات و پاسخ مثبت به سوانح (کیوتر و همکاران^۲، ۲۰۰۸). جهت سنجش تاب‌آوری اجتماعی پرسش‌نامه‌ای محقق‌ساخته متشکل از ۱۸ گویه بر مبنای ۳ مؤلفه؛ ظرفیت یادگیری، ظرفیت انعطاف‌پذیری و ظرفیت سازماندهی در نظر گرفته شده است. پرسش‌نامه براساس طیف لیکرت طراحی شده است (۱= کاملاً مخالفم الی ۵= کاملاً موافقم) می‌باشد. حداقل امتیاز هر فرد از این مؤلفه ۱۸ و حداکثر ۹۰ می‌باشد. لازم به ذکر است که بالا بودن امتیاز در این مؤلفه نشان‌دهنده‌ی برخورداری از تاب‌آوری اجتماعی بالا و پایین بودن امتیاز نشان‌دهنده‌ی پایین بودن تاب‌آوری اجتماعی است.

آگاهی^۳: در زمینه‌ی آگاهی، فیش‌باین و آیزن در نظریه عمل منطقی بیان می‌کنند، ما بر طبق نیت آگاهانه‌ای که براساس محاسبات عقلانی‌مان درمورد نتایج بالقوه‌ی رفتار و چگونگی برخورد افراد دیگر داریم، رفتار می‌کنیم (تایلر، ۱۹۹۷). در این مطالعه منظور از آگاهی، درک کردن، فهمیدن و ارزیابی خطر بیماری کووید ۱۹ می‌باشد؛ به این معنی که فرد به چه اندازه نسبت به رعایت کردن یا نکردن پروتکل‌های بهداشتی و عواقب آن آگاهی دارد. جهت سنجش این متغیر پرسش‌نامه‌ای در رابطه با میزان آگاهی از خود بیماری کووید ۱۹ و عواقب رعایت کردن یا عدم رعایت پروتکل‌های بهداشتی در رابطه با خطرات آن طراحی و استفاده شد. این متغیر با

۵. بین امنیت شغلی افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی مستقیم وجود دارد.

۶. بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها رابطه وجود دارد.

۷. بین سن افراد و میزان تاب‌آوری اجتماعی شهروندان در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در شهر همدان ارتباط مستقیم وجود دارد.

۸. تاب‌آوری اجتماعی در شرایط شیوع بیماری کووید ۱۹ در بین شهروندان مرد و زن شهر همدان متفاوت است.

۹. متغیرهای مستقل پژوهش توانایی پیش‌بینی تغییرات تاب‌آوری اجتماعی را در شهر همدان دارد.

۱۰. به نظر می‌رسد، بتوان براساس عوامل مؤثر بر میزان تاب‌آوری اجتماعی مدلی را جهت سنجش اثرات مستقیم و غیر مستقیم عوامل مؤثر ارائه داد.

۵ روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف يك تحقیق کاربردی، از لحاظ روش جزء تحقیقات توصیفی از نوع علی-همبستگی می‌باشد. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر را کلیه‌ی شهروندان بالای ۱۸ سال شهر همدان تشکیل می‌دهد که تعدادشان حدوداً ۳۸۸۷۲۹ است. نمونه‌ی آماری با برآوردی از جامعه‌ی آماری و با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۲ نفر برآورد گردیده است که پرسش‌نامه در بین این جامعه توزیع و جمع‌آوری گردید. به دلیل گستردگی جامعه‌ی آماری در این پژوهش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای در سطح شهر بهره گرفته شده است.

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش «پرسش‌نامه» است. پرسش‌نامه‌ی پژوهش شامل ۸ سؤال جمعیت‌شناختی است که به دو صورت بسته و باز طراحی شده است. در ادامه، سؤالات مربوط به عوامل مرتبط با تاب‌آوری اجتماعی شامل

۳. awareness

۱. social resilience

۲. Cutter

ظرفیت‌های ارتباطی (مانند حمل‌ونقل، راه‌های ارتباطی جاده‌ای و داخل شهری، امکانات ارتباطات مجازی (وضعیت دسترسی به اینترنت) و ظرفیت یا امکانات مراقبتی یا بهداشتی (دسترسی به امکانات از قبیل داروخانه، درمانگاه و بیمارستان و وسایل بهداشتی مانند ماسک، الکل و تحت پوشش بیمه‌ی درمانی) به‌عنوان مؤلفه‌های دسترسی به امکانات طراحی شده است. هرچه فرد میزان دسترسی بهتر و بیشتری به این امکانات داشته باشد، وضعیت بهتری در منابع دارد، یا به تعبیر گیدنز قدرت بیشتری دارد. برای سنجش عملیاتی این متغیر ۶ سؤال براساس طیف لیکرت طراحی شده است.

امنیت شغلی^۴: امنیت شغلی، حق تداوم اشتغال است که معمولاً تا زمان بازنشستگی ادامه می‌یابد و حدودی است که کارکنان در آن حیطه اطمینان حاصل می‌کنند که شغلشان را از دست نخواهد داد (هلویل و همکاران، ۲۰۱۸). امنیت شغلی موافق چرخه‌ی تجاری عمل می‌کند؛ به این صورت که در رونق اقتصادی افزایش می‌یابد و در رکوردها کاهش خواهد داشت. برای سنجش این متغیر با اقتباس از پرسش‌نامه‌ی لیچ و همکاران^۵ (۲۰۱۰) ۹ سؤال بسته پاسخ در مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت طراحی شده است.

پایگاه اجتماعی و اقتصادی^۶: موفقیت و اعتبار فرد در جامعه، با توجه به موقعیت مالی، اجتماعی و پی‌گانه اجتماعی - اقتصادی نامیده می‌شود (قائم‌فر و بامیرزایی، ۱۳۸۸: ۹۸). متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی در پژوهش حاضر، به دو شیوه‌ی عینی و ذهنی، عملیاتی شده است و برای عملیاتی نمودن آن، مجموعاً از ده گویه استفاده شده که چهار گویه مربوط به شیوه‌ی عینی و شش گویه مربوط به شیوه‌ی ذهنی می‌باشد. این متغیر در سطح مقیاس فاصله‌ای سنجیده شده است. چنانکه پاسخگو

استفاده از ۴ سؤال بسته پاسخ در مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت طراحی شده است.

نگرش^۱: نگرش از نظر فیش باین و آیزن، استنباطی از احساسات شخصی، تمایلات، تصورات، ایده‌ها و به دست آوردن تجربیات مثبت و منفی در مورد یک موضوع می‌باشد (کریمی، ۱۳۸۷: ۱۱). در پژوهش حاضر جهت سنجش این متغیر، بر مبنای مفهوم نگرش در دو بعد احساسی و شناختی نسبت به بیماری کووید ۱۹ در سطح سنجش ترتیبی و مقیاس لیکرت طراحی شده است و اندازه‌گیری براساس آن انجام می‌شود. این پرسش‌نامه دارای ۷ سؤال بسته پاسخ در مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت طراحی شده است.

سرمایه‌ی اجتماعی^۲: پاتنام سرمایه‌ی اجتماعی را مجموعه‌ای از شبکه‌ی روابط، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و هنجارهایی که موجب تسهیل فعالیت فردی یا اجتماعی شود، تعریف می‌کند (فیلد، ۱۳۸۵: ۱). برای سنجش متغیر مستقل سرمایه‌ی اجتماعی پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۱۱ گویه بر مبنای شبکه‌ی روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی و هنجارهای اجتماعی که از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی در تحقیقات اجتماعی به شمار می‌رود، براساس سطح سنجش ترتیبی و طیف لیکرت طراحی و استفاده شد.

منابع در دسترس^۳: برای تعریف منابع می‌توان از نظریه‌ی قواعد و منابع گیدنز بهره برد. منابع از نظر گیدنز تسهیلاتی است که کنشگران برای انجام امور خود از آن بهره‌مند می‌شوند و در واقع منابع همان قدرتی است که کنشگران در اعمال خود مورد استفاده قرار می‌دهند (ریترز، ۱۳۷۴). در پژوهش حاضر، منظور از منابع در دسترس، منابع و امکاناتی است که فرد در زندگی خود از آن‌ها بهره‌مند می‌شود. مانند میزان درآمد یا دارایی فردی،

5. Leach L, Butterworth P, Rodgers B, Strazdins L. Deriving an evidence-based. 2010.
6. social and economic base

1. attitude
2. social capital
3. available resources
4. job Security

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، آزمون KMO برای سازه میزان تاب‌آوری اجتماعی (۰/۸۳۸)، به‌دست آمده است که نزدیک به یک می‌باشد و بیانگر این است که تعداد نمونه برای تحلیل عاملی کفایت می‌کند. همچنین، مقدار sig آزمون بارتلت، کوچک‌تر از ۵ درصد است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مدل عاملی مناسب است و فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی رد می‌شود.

تحت تکفل باشد، این پرسش شامل حال عهده‌دار تکفل و در غیر این صورت، متوجه خود اوست.

پس از طراحی پرسش‌نامه، برای به دست آوردن اعتبار پرسش‌نامه در این تحقیق از اعتبار صوری، که یکی از مهم‌ترین انواع اعتبار محتوایی است، استفاده شده است. همچنین، برای به دست آوردن اعتبار متغیر تاب‌آوری اجتماعی که دارای سه مؤلفه بوده است، برای مطالعه‌ی نظم و ساختار موجود در داده‌ها، از اعتبار سازه به روش تکنیک تحلیل عاملی استفاده شد. برای این منظور از دو آزمون^۱ KMO و بارتلت^۲ استفاده می‌گردد.

جدول ۲ نتایج آزمون KMO و بارتلت

آزمون کیزر	۰/۸۳۸
شاخص مجذور کای	۳/۴۳۹
درجه‌ی آزادی	۱۵۳
سطح معناداری	۰/۰۰۰

که عوامل و مؤلفه‌های مربوط به هر کدام مشخص شده است.

تحلیل عاملی مورد نظر از نوع تأییدی است و با توجه به ابعادی که برای هر سازه تعریف شده بود، تعداد عامل‌ها نیز به همان اندازه در نظر گرفته شد

جدول ۳ تعیین اعتبار متغیر میزان تاب‌آوری اجتماعی

واریانس	مقدار ویژه	عامل‌ها			سازه‌ی
		وزن عاملی	وزن عاملی	وزن عاملی	
		ظرفیت یادگیری	ظرفیت انعطاف‌پذیری	ظرفیت سازماندهی	تاب‌آوری اجتماعی
۳۸/۲۹۹	۶/۸۹۴			۰/۵۴۵	به نظر من بهتر است برای حفظ سلامت خود و دیگران پروتکل‌های بهداشتی را حتی الامکان رعایت کنم.
				۰/۸۲۳	به نظر من کرونا دیگر جزئی از زندگی ما شده است و ما مجبوریم زندگی‌مان را با آن تطبیق دهیم؛ وگرنه متضرر خواهیم بود.

². Bartlett's test of sphericity

¹. Kaiser- Mayer- Oklin measure of sampling adequacy

				۸۰۰/	ما باید توانایی این را داشته باشیم که در شرایط بحرانی مانند پاندمی کووید ۱۹ زندگی مان را مدیریت کنیم.
				۰/۷۴۷	به نظرم وقتی دولت محدودیت‌هایی را اتخاذ می‌کند، ما ملزم به رعایت و مشارکت در آن هستیم. این محدودیت‌ها برای حفاظت از جان خود و عزیزانمان است.
				۰/۳۱۹	من در دوران پیک بیماری کارم را تعطیل می‌کردم تا ازدحام کمتری در جامعه به وجود آید و شیوع ویروس را به نوبه‌ی خودم کنترل می‌کردم.
				۰/۶۲۴	ما باید در محل کار از ابزاری برای کنترل ویروس کرونا استفاده کنیم و تدابیری اتخاذ کنیم تا شرایط انتقال ویروس را کمتر کنیم.
				۰/۷۲۴	ما باید از مشاغل و خانواده‌هایی که در این دوران به شدت آسیب دیده‌اند در حد توان حمایت کنیم.
				۰/۵۸۰	این بیماری اصلاً قابل پیش‌بینی نیست؛ بنابراین تا جایی که امکان دارد باید پروتکل‌های بهداشتی را رعایت کنیم.
				۰/۳۳۳	به نظرم من باید در دوران شیوع کرونا تغییراتی را در زندگی و کارم بدهم که بهتر بتوانم با شرایط کنار بیایم و سازگار شوم.
				۰/۳۶۰	مردم در ابتدا شیوع پاندمی کووید ۱۹ بیشتر پروتکل‌ها را رعایت می‌کردند، الان تا حدودی با آن سازگار شده‌اند.
				۰/۳۰۱	واقعاً مردم شرایط آن را ندارند که با این اوضاع گرانی و تورم کار را تعطیل کنند، دولت باید از مردم حمایت مالی کند.
				۰/۴۸۵	این بیماری در آغاز خیلی رعب و وحشت در جامعه انداخته بود، اما مردم دیگر به این شرایط عادت کردند.
				۰/۳۴۱	هرچند که این بیماری جزئی از زندگی مردم شده است، اما همچنان باید محدودیت‌ها و پروتکل‌ها را رعایت کنیم.
				۰/۶۳۶	من فکر می‌کنم برای اینکه مردم از این وضعیت خسته شده‌اند، کمتر پروتکل‌ها را رعایت می‌کنند و دولت باید نظارت بیشتری داشته باشد.
۵/۲۶۵	۱/۵۲۷	۰/۶۰۰			با توجه به اینکه بسیاری از کسب‌وکارها در دوران کووید مختل شده‌اند، باید برای هزینه‌های زندگی اولویت قائل شویم و هزینه‌های اضافه نداشته باشیم.

	۰/۷۹۷		به نظرم آموزش صحیح و قابل قبولی در رابطه با این بیماری انجام شده است.
	۰/۸۴۸		به نظرم اطلاع‌رسانی در جامعه در رابطه با کووید ۱۹ در سطح مطلوبی قرار دارد.
	۰/۷۳۳		به نظرم ارگان‌های دولتی آمار دقیقی از تلفات این بیماری نمی‌دهند.

واریانس ۱۸ گویه را تبیین کند. این مقدار برای عامل دوم (ظرفیت انعطاف‌پذیری) ۱/۶۴۰ درصد، برای عامل سوم (ظرفیت یادگیری) ۱/۵۲۷ درصد می‌باشد.

همچنین، برای محاسبه‌ی قابلیت اعتماد ابزار اندازه‌گیری در این تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. میزان پایایی هرکدام از پرسش‌نامه‌ها در جدول ۴ آمده است.

طبق نتایج به‌دست‌آمده از جدول فوق، برای سازه‌ی تاب‌آوری اجتماعی ۳ بعد و در نتیجه سه عامل در نظر گرفته شد. نتایج تحلیل بیانگر آن است که سهم هر عامل در تبیین واریانس ۱۸ گویه مربوط به مقیاس تاب‌آوری اجتماعی متفاوت و به‌صورت نزولی است؛ یعنی عامل اول بیشترین سهم (۶/۸۹۴) و عامل سوم کمترین سهم (۱/۵۲۷) را در تبیین واریانس ۱۸ گویه داشته‌اند. به عبارتی، عامل اول (ظرفیت سازماندهی) توانسته ۳۸/۳۰ درصد از

جدول ۴ پارامترهای توصیفی و ضریب آلفای کرونباخ سؤالات پرسش‌نامه به تفکیک متغیرها

متغیر	تعداد سؤالات	میانگین	واریانس	درجه‌ی آزادی	ضریب آلفای کرونباخ	رد/ قبول
تاب‌آوری اجتماعی	۱۸	۴/۰۶۹	۰/۱۱۵	۱۷	۰/۸۸۹	قبول
پایگاه اجتماعی و اقتصادی	۱۰	۲/۹۰	۰/۴۵۳	۸	۰/۷۱۵	قبول
آگاهی	۴	۳/۲۴۳	۰/۱۰۳	۳	۰/۸۷۸	قبول
نگرش	۷	۳/۳۰۱	۰/۱۱۰	۶	۰/۷۶۳	قبول
سرمایه‌ی اجتماعی	۱۱	۲/۸۱۳	۰/۱۱۷	۱۰	۰/۸۲۹	قبول
امنیت شغلی	۹	۲/۵۳۸	۰/۱۵۱	۹	۰/۸۱۸	قبول
دسترسی به منابع	۶	۲/۷۷۵	۰/۳۵	۶	۰/۸۳۴	قبول

۶ یافته‌های پژوهش

یکی از اهداف پژوهش بررسی سطح یا میزان تاب‌آوری مردم در شرایط شیوع کووید-۱۹ می‌باشد که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد.

پایایی هر یک از سازه‌ها محاسبه شد و نتایج نشان می‌دهد، مقیاس‌های طراحی‌شده از سازگاری درونی قابل قبولی برخوردار بوده است.

جدول ۵ توزیع پاسخگویان براساس سطح تاب‌آوری اجتماعی

ردیف	سطح تاب‌آوری اجتماعی	فراوانی (F)	درصد (P)	درصد تجمعی (CP)
۱	پایین	۹	۲/۴	۲/۴
۲	متوسط	۱۴۰	۳۶/۶	۳۹/۷
۳	بالا	۲۲۶	۵۹/۲	۹۸/۲
۴	بی‌پاسخ	۷	۱/۸	۱۰۰
۵	جمع	۳۸۲	۱۰۰	

برای بررسی روابط و تأثیرات این دو متغیر ابتدا در سطح سنجش فاصله‌ای از آزمون همبستگی پارامتریک پیرسون^۱ استفاده شده است. جهت اختصار در این مقاله، نتایج آزمون فرضیات ا تا ۷ در قالب جدول ذیل خلاصه گردیده است:

همان‌طوری که جدول ۵ نشان می‌دهد ۲/۴ درصد پاسخگویان از نظر میزان تاب‌آوری اجتماعی در وضعیت بالا و ۳۶/۶ درصد پاسخگویان در وضعیت متوسط و ۵۹/۲ درصد در وضعیت پایین قرار گرفته‌اند.

جدول ۶ نتایج آزمون همبستگی پیرسون (فرضیه‌ی ا تا ۷)

تأیید یا رد فرضیه	نتیجه‌ی آزمون		متغیرها	فرضیه
	Sig	ضریب همبستگی یا تأثیر		
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۲۵۰	میزان تاب‌آوری اجتماعی / آگاهی	فرضیه ۱
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۳۱۲	میزان تاب‌آوری اجتماعی / نگرش	فرضیه ۲
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۲۱۹	میزان تاب‌آوری اجتماعی / سرمایه‌ی اجتماعی	فرضیه ۳
رد	۰/۳۰۹	۰/۰۵۳	میزان تاب‌آوری اجتماعی / منابع در دسترس	فرضیه ۴
تأیید	۰/۰۰۸	۰/۱۳۸	میزان تاب‌آوری اجتماعی / امنیت شغلی	فرضیه ۵
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۳۶۷	میزان تاب‌آوری اجتماعی / پایگاه اجتماعی و اقتصادی	فرضیه ۶
رد	۰/۰۶۱	۰/۰۹۸	میزان تاب‌آوری اجتماعی / سن افراد	فرضیه ۷

منابع در دسترس با تاب‌آوری اجتماعی رابطه‌ی معناداری نشان نمی‌دهند (جدول ۶) یکی دیگر از متغیرهایی که در ارتباط با تاب‌آوری اجتماعی شهروندان مورد سنجش قرار گرفت،

نتایج حاصل از آزمون، همبستگی بین متغیرهای مستقل (آگاهی، نگرش، سرمایه‌ی اجتماعی، امنیت شغلی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی) با میزان تاب‌آوری اجتماعی نشان می‌دهد، اما بین سن پاسخگویان و

^۱ Pearson.

جنسیت آنان بود. به این ترتیب، جهت بررسی فرضیه‌ی هشتم، از آزمون تفاوت میانگین بین دو گروه مستقل^۱ استفاده می‌شود.

جدول ۷ نتایج آزمون تی تست جهت بررسی رابطه‌ی جنسیت و میزان تاب‌آوری اجتماعی

t-test			تست لون		متغیر
تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	آماره T	سطح معناداری	
-۴/۹۱۱	۰/۰۰۰	۳۷۳	-۴/۸۹۰	۰/۳۱۸	برابری واریانس‌ها
	۰/۰۰۰	۳۶۹/۳۲۹	-۴/۸۹۵		عدم برابری واریانس‌ها

۶/۱ تبیین مدل

جدول شماره‌ی ۸ به بررسی میزان تبیین مدل رگرسیون در فرضیه‌ی فرعی نهم پژوهش می‌پردازد.

از جدول شماره‌ی ۷ می‌توان نتیجه گرفت سطح معناداری در آزمون t-test، بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد که نشان می‌دهد با سطح اطمینان ۹۵٪، بین تاب‌آوری اجتماعی زن و مرد در شهر همدان تفاوت معناداری وجود ندارد. لذا، فرضیه‌ی فرعی دهم پژوهش رد می‌گردد.

جدول ۸ تبیین مدل رگرسیون در فرضیه‌ی فرعی نهم پژوهش

R	مجذوب R	مجذور R تنظیم شده	دوربین-واتسون
۰/۴۰۹	۰/۵۲۸	۰/۲۷۹	۲/۰۷۶

۱/۵ تا ۲/۵ می‌باشد (مؤمنی، ۱۳۸۷)، لذا فرض استقلال بین خطاها پذیرفته می‌شود.

جدول شماره‌ی ۹ به بررسی رابطه‌ی خطی بین متغیر ملاک با متغیرهای پیش‌بین با استفاده از آزمون آنوا می‌پردازد.

در جدول فوق مشاهده می‌گردد که مجذور R تنظیم شده ۰/۲۷۹ تبدیل می‌گردد، به طوری که حدود ۲۸٪ تغییر در متغیر تاب‌آوری اجتماعی، ناشی از تغییرات در متغیرهای مستقل می‌باشد. لذا با توجه به این که این ضریب بیشتر از ۱۴٪ می‌باشد (مؤمنی، ۱۳۸۷)، بنابراین مدل مناسب است. همچنین از آنجا که مقدار دوربین واتسون^۲ مابین

جدول ۹ بررسی رابطه‌ی خطی در فرضیه‌ی فرعی نهم پژوهش

مدل	مجموع مربعات	درجه‌ی آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
رگرسیون	۹۱۱۵/۱۶۶	۷	۱۳۰۲/۱۴۷	۱۷/۴۶۰	۰/۰۰۰
باقی‌مانده	۲۳۵۶۷/۱۶۴	۳۱۶	۷۴/۵۸۰	-	-
مجموع	۳۲۶۸۲/۳۷۷	۳۲۳	-	-	-

^۲. Durbin-Watson

^۱. Independent Sample t-test

طبق این جدول فرض وجود رابطه‌ی خطی بین متغیر پیش‌بین و ملاک تأیید می‌گردد.

همان‌طور که پیداست، سطح معناداری، کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، لذا فرض صفر مبنی بر عدم رابطه‌ی خطی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک رد می‌گردد. بنابراین،

جدول ۱۰

سطح معناداری	آماره T	ضرایب غیراستاندارد		مقدار ثابت
		Beta	خطای معیار B	
۰/۰۰۰	۷/۰۵۲	-	۵/۰۰۷	۳۵/۳۰۶
۰/۱۹۳	۱/۳۰۵	۰/۰۶۴	۰/۰۵۸	۰/۰۷۶
۰/۰۰۰	۶/۱۲۳	۰/۲۴۵	۰/۱۵۱	۰/۹۲۴
۰/۳۷۲	-۰/۸۹۵	-۰/۰۶۲	۰/۲۱۲	-۰/۱۸۹
۰/۰۱۳	۵/۴۵۹	۰/۳۷۶	۰/۱۱۲	۰/۶۱۲
۰/۰۰۱	۴/۶۶۹	۰/۲۵۳	۰/۰۷۰	۰/۳۲۶
۰/۲۳۸	-۰/۰۶۲	-۰/۰۶۲	۰/۱۶۲	-۰/۱۹۲
۰/۶۰۴	-۰/۰۲۶	۰/۰۲۶	۰/۱۰۸	-۰/۰۵۶

۶٫۲ تحلیل مسیر

بر این اساس در جدول ۱۱، کلیه‌ی مسیرهای منتهی به متغیر وابسته شناسایی و محاسبه شده تا اثر کل متغیرهای مستقل به دست آمده است:

با توجه به جدول شماره‌ی ۱۰ نتایج نشان می‌دهد، متغیرهای پیش‌بین می‌توانند میزان تاب‌آوری اجتماعی افراد را پیش‌بینی نمایند. همچنین، با توجه به ضریب بتا نگرش، بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری اجتماعی افراد دارد.

جدول ۱۱ محاسبه‌ی اثرات غیرمستقیم عوامل بر میزان تاب‌آوری اجتماعی

میزان اثر (ضریب بتا)	مسیر اثرگذاری
$۰/۰۴۲ = ۰/۲۶۵ \times ۰/۱۵۵ \times ۰/۲۴۱$	پایگاه اجتماعی و اقتصادی ← آگاهی ← سرمایه‌ی اج ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۰۲ = ۰/۱۰۱ \times ۰/۱۳۱ \times ۰/۲۱۷$	پایگاه اجتماعی و اقتصادی ← امنیت شغلی ← نگرش ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۰۵ = ۰/۱۵۴ \times ۰/۱۴۰ \times ۰/۲۴۱$	نگرش ← امنیت شغلی ← سرمایه‌ی اجتماعی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۳۱۶ \times ۰/۲۱۷ = ۰/۰۶۸$	سرمایه‌ی اجتماعی ← نگرش ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۳۸۱ \times ۰/۲۰۱ \times ۰/۲۴۵ = ۰/۰۱۸۷$	سرمایه‌ی اجتماعی ← دسترسی به منابع ← پایگاه اج و اق ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۳۸ = ۰/۲۴۵ \times ۰/۱۵۹$	امنیت شغلی ← پایگاه اجتماعی و اقتصادی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۳۳ = ۰/۲۴۱ \times ۰/۱۴۰$	امنیت شغلی ← سرمایه‌ی اجتماعی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۲۸ = ۰/۲۱۷ \times ۰/۱۳۱$	امنیت شغلی ← نگرش ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۵۸ = ۰/۲۴۵ \times ۰/۲۳۸$	آگاهی ← پایگاه اجتماعی و اقتصادی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۳۷ = ۰/۲۴۱ \times ۰/۱۵۵$	آگاهی ← سرمایه‌ی اجتماعی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۲۸ = ۰/۲۱۷ \times ۰/۱۳۱$	آگاهی ← نگرش ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۱۰۵ = ۰/۲۴۱ \times ۰/۴۲۹$	دسترسی به منابع ← سرمایه‌ی اجتماعی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۴۹ = ۰/۲۴۵ \times ۰/۲۰۱$	دسترسی به منابع ← پایگاه اجتماعی و اقتصادی ← تاب‌آوری اجتماعی
$۰/۰۳۲ = ۰/۲۴۱ \times ۰/۱۳۶$	سن ← سرمایه‌ی اجتماعی ← تاب‌آوری اجتماعی

سن ← پایگاه اجتماعی و اقتصادی ← تاب‌آوری اجتماعی

۰/۰۵۱ = x ۰/۲۴۵ ۰/۲۰۹

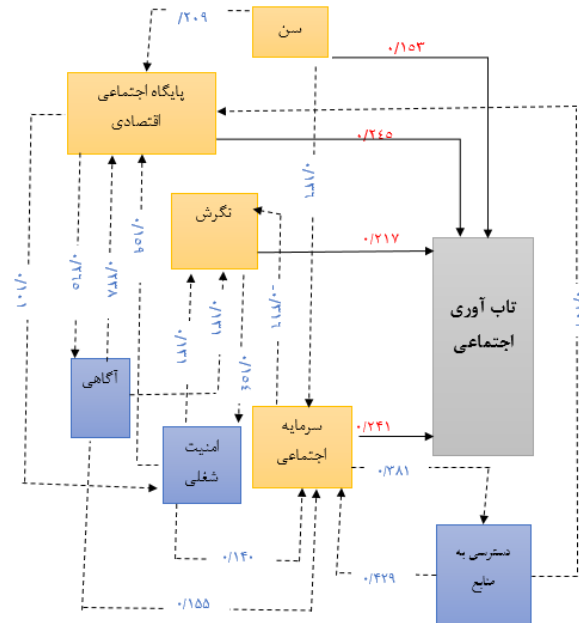
جدول ۱۲ محاسبه‌ی اثرات مستقیم، غیرمستقیم عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی

کل	نوع اثر		متغیرهای مستقل
	غیرمستقیم	مستقیم	
۰/۲۸۹	۰/۰۴۴	۰/۲۴۵	پایگاه اجتماعی و اقتصادی ذهنی
۰/۲۲۲	۰/۰۰۵	۰/۲۱۷	نگرش
۰/۳۲۷	۰/۰۸۶	۰/۲۴۱	سرمایه‌ی اجتماعی
۰/۰۹۹	۰/۰۹۹	-	امنیت شغلی
۰/۲۳۶	۰/۰۸۳	۰/۱۵۳	سن
۰/۱۵۶	۰/۱۵۶	-	آگاهی
۰/۱۵۴	۰/۱۵۴	-	دسترسی به منابع

وابسته داشته‌اند، ضریب تأثیر به ترتیب برابر با (۰/۱۵۶) و (۰/۱۵۴) و (۰/۰۹۹) می‌باشد.

لذا، با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل مسیر، به ترتیب متغیر سرمایه‌ی اجتماعی (۰/۳۲۷)، متغیر پایگاه اجتماعی و اقتصادی (۰/۲۸۹)، سن (۰/۲۳۶)، نگرش (۰/۲۲۲)، آگاهی (۰/۱۵۶)، دسترسی به منابع (۰/۱۵۴) و امنیت شغلی (۰/۰۹۹) بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری اجتماعی شهروندان شهر همدان داشته‌اند. در نهایت، با توجه به نتایج تحلیل مسیر، دیاگرام یا مدل زیر ارائه می‌گردد:

یافته‌های حاصل از جدول ۱۲ نشان‌دهنده‌ی آن است که میزان تأثیر متغیر سرمایه‌ی اجتماعی بر تاب‌آوری اجتماعی با (۰/۳۲۷) است و این متغیر بیشترین تأثیر (مستقیم و غیرمستقیم) را در تاب‌آوری نشان می‌دهد، درخصوص متغیر پایگاه اجتماعی و اقتصادی نیز، ضریب تأثیر برابر با (۰/۲۸۹) می‌باشد. درخصوص متغیر نگرش، ضریب تأثیر برابر با (۰/۲۲۲) می‌باشد. ضریب تأثیر متغیر سن برابر با (۰/۲۳۶)، در آگاهی و دسترسی به منابع و امنیت شغلی که فقط تأثیر غیرمستقیم بر متغیر

شکل ۱ مدل تجربی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی افراد در شهر همدان براساس یافته‌های پژوهش

از مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر تاب‌آوری اجتماعی افراد است. در این راستا مطالعه؛ بسطامی‌نیا (۱۳۹۶)، دانشور خرم (۱۳۹۷)، الواری (۱۳۹۸)، طهماسبی مقدم و همکاران (۱۳۹۹)، دلیری و اسعدی (۱۴۰۰)، جادران و یزدانی (۱۳۹۹)، نیک‌بخش (۱۴۰۰)، علی‌زاده و شریفی (۲۰۲۱)، بارتچر و همکاران (۲۰۲۱)، آراسچی و مانگی (۲۰۲۱)، بارتچر و همکاران (۲۰۲۱)، بنیگر و جان (۲۰۲۱) با نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر همسو می‌باشد. این مطالعات نشان می‌دهد، هر اندازه که سرمایه‌ی اجتماعی میان افراد بیشتر شود، موجب همفکری، همکاری، همیاری و افزایش تاب‌آوری، حفظ آرامش و اعتماد به نفس در شرایط بحرانی در برابر بحران‌های اجتماعی و طبیعی می‌شود و عملکرد بهتری را موجب می‌شود.

همچنین، نتایج نشان داد، هرچه امنیت شغلی افراد بیشتر باشد، میزان تاب‌آوری اجتماعی آن‌ها نسبت به محدودیت‌ها و شرایط ایجادشده در دروان شیوع کرونا افزایش می‌یابد. نتایج پژوهش کلمب و همکاران^۲ (۲۰۲۰)، کوینتا و همکاران (۲۰۲۱) که به

۷ بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق حاضر نشان داد، مجموعه‌ای از عوامل فردی و اجتماعی و اقتصادی با تاب‌آوری اجتماعی افراد ارتباط دارد. این نتیجه در چارچوب نظریات مطرح‌شده قابل بررسی و تبیین می‌باشد. بر طبق نظریه‌ی ساخت‌یابی گیدنز در سطح خرد، توانایی افراد در درک از موقعیت در شرایط بحرانی بستگی به نوع بینش و آگاهی فرد از آن موقعیت دارد. هرچه فرد آگاهی بیشتری داشته باشد، سازگارتر و انعطاف‌پذیرتر خواهد بود. آیزن نیز در تئوری کنش معقول، معتقد است ما بر طبق نیت آگاهانه‌ای که براساس محاسبات عقلانی‌مان درمورد نتایج بالقوه‌ی رفتار و چگونگی برخورد افراد دیگر داریم، رفتار می‌کنیم و معتقد است، رفتار فرد را می‌توان از روی مقاصد رفتاری^۱ فرد پیش‌بینی کرد. لذا، براساس نتایج به‌دست‌آمده، هرچه نگرش فرد نسبت به تاب‌آوری اجتماعی مثبت باشد و آگاهی بیشتری داشته باشد، تاب‌آوری اجتماعی افراد سطح بالاتری خواهد داشت. در نتایج تحقیق، سرمایه‌ی اجتماعی

2. Coulombe et all

1. Behavioral intentions

شریفی (۲۰۲۱) و کارتر، بورتون و امریچ (۲۰۱۰) نیز مؤید این نتیجه است. به لحاظ جامعه‌شناختی می‌توان گفت، بیشترین کنش افراد ناشی از درونی شدن ارزش‌های جامعه در طی رشد فرد است، لذا، اولویت‌بندی افراد نسبت به مسائل و در این مطالعه تاب‌آوری اجتماعی بستگی به شرایط فیزیکی، اجتماعی هر گروه سنی دارد. در رابطه با جنسیت نتایج نشان داد، تاب‌آوری در مقابل کووید-۱۹ و شرایط خاص ایجاد شده در جامعه فراتر از جنسیت است. ممکن است زنان و مردان از راهبردهای متفاوتی برای افزایش تاب‌آوری بهره‌مند گردند، اما زن و مرد خود را مسؤول جان خود و دیگران می‌دانند و تاب‌آوری مشابهی در جامعه‌ی آماری نشان داده‌اند.

منابع مالی

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی وابسته به دانشگاه پیام نور همدان می‌باشد و حمایت مالی داشته است.

سهم نویسندگان

نویسندگان در نگارش مقاله سهمی برابر در تحلیل و نگارش مقاله داشتند، لکن تنظیم نسخه‌ی نهایی، توسط صفی‌الله صفایی انجام شده است.

تعارض منافع

نویسندگان دارای تعارض منافع نمی‌باشند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از تمامی افراد اعم از پرسشگر و پاسخگو که علی‌رغم وضعیت اپیدمی کرونا در گردآوری داده‌ها همکاری داشتند و اهتمام ورزیدند، تشکر و قدردانی نمایند.

مطالعه‌ی نقش امنیت شغلی در تاب‌آوری اجتماعی در بحران‌ها پرداختند با نتایج پژوهش حاضر همسو می‌باشد. تحقیقات و شواهد نشان می‌دهد، همه‌گیری کووید ۱۹ موجب رکود اقتصادی حتی در سطح کشوری و جهانی شده است، در محدودیت‌های ناشی از شرایط کووید-۱۹ بسیاری از مشاغل آسیب دیدند و از رونق افتادند؛ اما مطالعه نشان می‌دهد، هرچه امنیت شغلی فرد بیشتر باشد، برای مثال، بیمه باشد و از به خطر افتادن شغل خود واهمه نداشته باشد، تاب‌آوری بیشتری خواهد داشت.

از طرفی، منابعی که در اختیار مردم قرار دارد، از نظر گیدنز موجب تسهیلاتی می‌شود که فرد برای انجام امور خود از آن بهره‌مند می‌شود و به فرد قدرت می‌دهد، به عبارتی هرچه فرد منابع بیشتری در اختیار داشته باشد، عملکرد اجتماعی بهتری دارد. اما اینکه چرا این فرضیه تأیید نشد، می‌توان گفت، این بیماری به دلیل ناشناخته بودن و بهره‌مند نبودن از امکانات خاص درمانی و پزشکی شرایط مشابهی برای قشرهای مختلف داشته است. نظریه‌های جامعه‌شناسی بر این واقعیت دلالت دارد که میزان و نوع دستیابی به منابع ارزشمند و کمیاب به واسطه‌ی فرصت‌هایی که برای افراد ایجاد می‌کند، به واسطه‌ی درگیر ساختن اشخاص در مجموعه‌ای از مناسبات اجتماعی خاص جهت‌گیری‌های فکری و رفتاری عملکرد آن‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد. لذا، افراد در پایگاه‌های اجتماعی و اقتصادی عملکرد متفاوت دارند، و نتیجه نشان می‌دهد هرچه پایگاه اجتماعی و اقتصادی بالاتر باشد، میزان سازگاری به‌علت فراهم بودن امکانات (به لحاظ مالی و نداشتن دغدغه‌ی درآمد) بیشتر خواهد بود.

در مطالعات مختلف درصد جمعیت غیرسالمند و میانگین سنی یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در تاب‌آوری اجتماعی است و نتایج پژوهش علی‌زاده و

۸ منابع

دلیری حسن، اسعدی مرضیه (۱۴۰۰). «تحلیل اثر عوامل اقتصادی و اجتماعی بر گسترش همه‌گیری کووید-۱۹ در دنیا به روش تحلیل عاملی». *مجله‌ی پژوهش سلامت*، ۶ (۳)، ۲۳۹-۲۵۲.

رحیمی، فردین (۱۴۰۰). «بررسی رابطه‌ی ابعاد تاب‌آوری با مدیریت شهری در دوران شیوع پاندمی کووید-۱۹ (مورد مطالعه: شهر تهران)». *پنجمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات نوین مهندسی عمران، معماری، شهرسازی و محیط زیست در قرن ۲۱، تهران. مرکز همایش‌های بین‌المللی.*

رهنما، محمدرحیم؛ بازرگان، مهدی (۱۳۹۹). «تحلیل الگوهای مکانی-زمانی اپیدمی ویروس کووید ۱۹ و مخاطرات آن در ایران». *پژوهش‌نامه‌ی مدیریت مخاطرات*، ۷ (۲)، ۱۲۷-۱۱۳.

ریتزر، جورج (۱۳۷۴). *نظریه‌ی جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.*

سام آرام، عزت‌الله؛ سمانه، منصور (۱۳۹۶). «تیین و بررسی مفهوم تاب‌آوری اجتماعی و ارزیابی تحلیلی شاخص‌های اندازه‌گیری آن». *فصل‌نامه‌ی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه‌ی اجتماعی*، ۸ (۳۲)، ۱۴۱-۱۵۷.

طهماسبی مقدم، حسین؛ احدنژادروشتی، محسن؛ حیدری، محمدتقی؛ شغلی، علیرضا (۱۳۹۹). «تیین عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی در برابر مخاطرات بیولوژیکال با تأکید بر کووید-۱۹ (مطالعه‌ی موردی: شهر زنجان). *پژوهش‌ات کاربردی علوم جغرافیا*، ۶۳ (۹)، ۲۴-۴۰.

فیلد، جان (۱۳۸۵). *سرمایه‌ی اجتماعی*، «ترجمه‌ی جلال متقی»، تهران: مؤسسه‌ی عالی پژوهش تأمین اجتماعی.

اعتباریان، اکبر؛ کشتکار رجبی، مهناز (۱۳۹۸). «بررسی و نقد فلسفی نظریه‌ی دو عاملی فردریک هرزبرگ از دیدگاه نمادین-تفسیری». *فصل‌نامه‌ی علمی - پژوهشی مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)*، ۲۷ (۸۹)، ۱۴۷-۱۱۹.

الواری، سمیه (۱۳۹۸). «مطالعه‌ی جامعه‌شناختی تاب‌آوری شهری (مورد مطالعه: شهر یزد)». پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. علوم اجتماعی - پژوهش علوم اجتماعی. دانشگاه یزد، پردیس علوم انسانی و اجتماعی - دانشکده علوم اجتماعی.

بهارلویی، مریم؛ نایه در، مهدی (۱۳۹۹). «مطالعه‌ی جامعه‌شناختی چالش‌های مدیریت بحران کرونا در سطح محلی مطالعه‌ی موردی: شهر کاشمر». *مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری*، ۴۰ (۷)، ۹۳-۱۲۳.

توسلی، غلامعباس (۱۳۷۳). *نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات سمت.*

جادران، فاطمه؛ یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۹). «شناسایی مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی کلان برای مقابله با پیامدهای ویروس کرونا». *علوم مدیریت ایران*، ۵۶ (۱۲)، ۶۳-۹۴.

دانشور خرم، عاطفه (۱۳۹۷). «تحلیل و بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی و ارائه‌ی الگویی جهت ارتقای شاخص‌های آن در کلانشهر مشهد نمونه‌ی موردی: منطقه‌ی ۱۱ شهر مشهد». پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. رشته‌ی شهرسازی - برنامه‌ریزی شهری.

دلاکه، حسن؛ ثمره محسن‌بیگی، حسین؛ شاه‌یوندي، احمد. (۱۳۹۶). «بررسی میزان تاب‌آوری اجتماعی در مناطق پانزده‌گانه‌ی شهر اصفهان». *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۴ (۹)، ۲۵۲-۲۲۷.

نصیرزاده، مصطفی؛ آخوندی، مریم؛ جمالی‌زاده نوق، احمد؛ خرم‌نیا، سعید (۱۳۹۹). «بررسی وضعیت استرس، اضطراب، افسردگی و تاب‌آوری ناشی از شیوع بیماری کرونا در خانواده‌های شهرستان انار در سال ۱۳۹۹». *مجله‌ی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان*، ۲(۱۹)، ۸۸۹-۸۹۸.

نیک‌بخش، بهرام (۱۴۰۰). «مدل‌یابی عوامل ساخت سرمایه‌ی اجتماعی قبل و بعد از فراگیری بیماری کووید-۱۹ با تأکید بر عامل قومیت در استان خوزستان». *پژوهش‌نامه‌ی مدیریت سرمایه‌ی اجتماعی*، ۸(۳)، ۴۷۳-۵۰۰.

Alizadeh, H. Sharifi, A (2021). Analysis of the state of social resilience among different socio-demographic groups during the COVID- 19 pandemic. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 64(2). 203-213.

Atarodi, A. Atarodi. A (2020). Social Resilience as a Protection Against COVID-19 Outbreak. *Journal of Research & Health*. 2020, 10(5):275-276 .

Bartscher, K. SebastianSeitz, S. Siegloch, M. Slotwinski, N (2021). Social capital and the spread of covid-19: Insights from european countries. *Journal of Health Economics*. Volume 80, December 2021, 112(3). 24-29.

Berawi, M.A (2020). Empowering Healthcare, Economic, and Social Resilience during Global Pandemic Covid-19. *International Journal of Technology*, 11(3), 436-439.

کریمی، یوسف (۱۳۸۷). *نگرش و تغییر نگرش*. تهران: مؤسسه‌ی نشر ویرایش.

کوزر، لیونیس (۱۳۸۵). *زندگی و اندیشه‌ی بزرگان جامعه‌شناسی*. ترجمه‌ی محسن ثلاثی، چاپ دوازدهم، تهران: انتشارات علمی.

مجیدی عبدالله، قهرمانی علی‌اکبر، محمودآبادی علی‌اکبر (۱۳۸۷). «بررسی رابطه‌ی بین ابعاد توانمندسازی و امنیت شغلی کارکنان دانشگاه علوم انتظامی». *پژوهش‌های مدیریت انتظامی (مطالعات مدیریت انتظامی)*، ۳(۴)، ۴۳۷-۴۵۱.

Gall Gilberto, C (2006). Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity. *Global Environmental Change* 16 (3):293-303.

Clauss Ehlers, C. Ya Ting J. & Chen, W. C (2008). Resilience from childhood stressors: The Role of cultural Resilience, Ethnic Identity, and gender Identity. *Journal of Infant, Child, and Adolescence Psychotherapy*, 12(3) 136-138.

Elliott, J. R. Haney, T. J. and Sams-Abiodun, P (2010) 'Limits to social capital: Comparing network assistance in two New Orleans neighborhoods devastated by hurricane Katrina', *The Sociological Quarterly* 51(4): 624-648 .

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge: Polity press. 11(4): 301-312.

Helliwell, J. F, Huang, H. and Wang, S. (2018) 'New evidence on trust and well-being', in E.M. Uslaner (ed.)

- The Oxford Handbook of Social and Political Trust. New York, NY: Oxford University Press, 81(6), 409-446.
- Huynh, G. ThiNgoc, H. VanKhanh, T. Kim, N. Van, Ph (2021). Knowledge and attitude toward COVID-19 among healthcare workers at District 2 Hospital, Ho Chi Minh City. *Asian Pacific Journal of Tropical Medicine*. 13(6), 260-265.
- Imbulana, J. Arachchi, J. Managi, S (2021). The role of social capital in COVID-19 deaths. *BMC Public Health* 21, 434 (2021), 61(22) .98-108.
- Prados, J. Lozano-Díaz, A & Jesús Muyor, R (2020). Factors explaining social resilience against COVID-19: the case of Spain. *European Societies*. 2020.10(31). 7-19.
- Kamandari, M. Shokouhi, M.A, Rahnama, M.R (2019). Spatial analysis of social indicators resilience of urban areas in four districts of the Kerman city. *Journal of Urban Social Geography*, 5(2), 69-85. (In Persian).
- Kostenko, M. Nina, D. Mykola, S. Viktoriya, S. Kurochkina, V (2021). strengthening social resilience in the context of the COVID-19 pandemic. *Palliat Med.* 2021 May;35(5), 852-861.
- Cutter, L. Susan, L. Melissa, B. Christopher, B. Elijah, E. Eric, T. Webb, J (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change* 18 (2008), 54(9), 598-606.
- Maguire, B. & Hagan, P. (2007). Disasters and communities: Understanding social resilience. *The Australian Journal of Emergency Management*, 22(2), 16-20.
- Shaul Kimhi et all. (2020). Distress and Resilience in the Days of COVID-19: Comparing Two Ethnicities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020.17(10): 33-49.
- Zabaniotou, A (2020). A systemic approach to resilience and ecological sustainability during the COVID-19 pandemic: Human, societal, and ecological health as a system-wide emergent property in the Anthropocene. *Global Transitions* ,2(12), 116-126.
- Platt, D. (2013), "Resilient futures creating opportunity ahead of complex change", Resilient Futures network.
- Quintana. T. Aguiar, Thi Hong, J. M. Sanabria.D (2021). Do job insecurity, anxiety and depression caused by the COVID-19 pandemic influence hotel employees' self-rated task performance? The moderating role of employee resilience. *International Journal of Hospitality Management*. 94(41). 230-241.
- Sandín-Esteban, M. and Sánchez-Martí, A (2015). 'Resiliencia y éxito escolar en jóvenes inmigrantes', *Infancia y Aprendizaje: Journal for the Study of Education and Development* 38(1): 175-211.

